

Putin a politický systém současného Ruska

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Kristýna Buryánová

Vedoucí práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Zadání bakalářské práce

Putin a politický systém současného Ruska

Jméno a příjmení: **Kristýna Buryánová**
Osobní číslo: P16000242
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Zadávající katedra: Katedra filosofie
Akademický rok: **2017/2018**

Zásady pro vypracování:

Bakalářská práce bude zaměřena na rozbor vlády prezidenta Putina v současném Rusku a analýzu politického režimu během doby jeho vlády. Nejprve se bude zabývat nástupem Putina k moci a jejím upevněním. Poté bude pozornost věnována analýze Putinova vládnutí se zaměřením na podobu politického režimu v době jeho vládnutí a jeho porovnání s režimem liberálně demokratickým. V závěru práce bude provedeno porovnání a zhodnocení různých analýz a interpretací Putinova vládnutí v rámci politického režimu Ruska. Studentka se bude v průběhu vypracování bakalářské práce řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce a bude text průběžně konzultovat.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- BALÍK, S., KUBÁT, M. Teorie a praxe nedemokratických režimů. 2., přeprac. vyd. Praha: Dokořán, 2012. Bod. ISBN 978-80-7363-266-3.
- CABADA, L. Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů. Praha: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1388-1.
- GESSEN, M. Muž bez tváře: neuvěřitelný vzestup Vladimira Putina. Přeložil Marek SEČKAŘ. Praha: Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-126-9.
- LAQUEUR, W. Putin a putinismus: Rusko a perspektivy jeho soužití se Západem. Přeložil Petruška ŠUSTROVÁ. Praha: Prostor, 2016. ISBN 978-80-7260-329-9.
- MYERS, S. L. Nový car: vzestup a vláda Vladimíra Putina. Přeložil Pavel VEREŠ, přeložil Daniela ORLANDO, přeložil Zuzana KRULICHOVÁ. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1752-3.
- SATTER, D. Čím méně víte, tím lépe spíte: ruská cesta k teroru a diktatuře za Jelcina a Putina. Přeložil Jan PETŘÍČEK. Praha: Prostor, 2017. ISBN 978-80-7260-363-3.

Vedoucí práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.
Katedra filosofie

Datum zadání práce:

20. dubna 2018

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

16. července 2020

Kristýna Buryánová

Poděkování

Mé poděkování patří především Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D. za věcné připomínky, trpělivé konzultace a odborné vedení této práce. Dále bych chtěla poděkovat své spolužačce Nelle Bryndové, která mi během studia vždy stála po boku.

Anotace

Bakalářská práce se věnuje politickému režimu současného Ruska a osobnosti Vladimira Putina. Zabývá se novodobým vývojem ruského státu, osobním i profesním životem současného ruského prezidenta, a především politickou situací v Ruské federaci. Ta je analyzována na základě studia odborné literatury, přičemž je Rusko následně zařazeno do kategorie autoritativních režimů.

Klíčová slova

Ruská federace, Vladimir Putin, řízená demokracie, autoritativní režim, superprezidentství

Annotation

The bachelor's thesis deals with the political system of contemporary Russia and the personality of Vladimir Putin. It deals with the modern history of the Russian state, the personal and professional life of the current Russian president and especially the political situation in the Russian Federation. This is analysed on the basis of a study of specialized literature, while Russia is subsequently included in the category of authoritarian regimes.

Key words

Russian federation, Vladimir Putin, managed democracy, authoritarian regime, super presidency

Obsah

ÚVOD	9
RUSKO JAKO VELMOC JEDNOHO MUŽE.....	9
HISTORICKÝ VÝVOJ RUSKA OD ROKU 1991 PO SOUČASNOST	10
RUSKO ZA BORISE JELCINA (1991-1999)	10
<i>Rozpad SSSR</i>	10
<i>Boris Jelcin prezidentem Ruské federace</i>	10
<i>Šoková terapie Jegora Gajdara</i>	11
<i>Formování ústavního státu</i>	12
<i>Další vývoj Jelcinova Ruska (1993-2000)</i>	13
RUSKO A VLADIMIR PUTIN (2000-2018).....	16
<i>Portrét Vladimira Putina</i>	16
<i>První dvě funkční období Vladimira Putina (2000-2008)</i>	23
<i>Dmitrij Medveděv jako Putinův nástupce a zástupce (2008-2012)</i>	28
<i>Pokračování Putinova prezidia (2012-2018)</i>	30
VZESTUP PUTINA	32
VYBUDOVÁNÍ MOCENSKÉ ZÁKLADNY.....	32
PUTINOVA FILOSOFIE	32
<i>Putinismus</i>	33
SOUČASNÝ POLITICKÝ REŽIM RUSKA	33
ANALÝZA PUTINOVA REŽIMU	33
<i>Podoba politického režimu v době Putinova vládnutí</i>	33
<i>Porovnání s režimem liberálně demokratickým</i>	40
<i>Rusko na cestě od demokratického režimu k autoritativnímu</i>	44
ZÁVĚR	46
POROVNÁNÍ A ZHODNOCENÍ RŮZNÝCH ANALÝZ A INTERPRETACÍ PUTINOVA VLÁDNUTÍ V RÁMCI POLITICKÉHO REŽIMU RUSKA	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	48

Úvod

Rusko jako velmoc jednoho muže

Téma „Putin a politický systém současného Ruska“ jsem si pro psaní své bakalářské práce zvolila s ohledem na jeho aktuálnost a atraktivitu. Ruská federace prochází neustálým vývojem, a to jak politickým, tak i kulturním, a je velmi zajímavé a obohacující tento vývoj sledovat. Ačkoliv se jedná o dosti komplexní, obsáhlé a složité téma, myslím, že by alespoň základní přehled o této problematice měl mít každý člověk, kterému není lhostejné, v jakém světě žijeme.

Na Rusko a jeho obyvatele, vůdce i ideologické myšlenky panují ve společnosti různé názory, které se v mnohém liší i shodují. Ruský stát je bezesporu, minimálně v posledních dvou dekadách, velmocí jednoho muže – Vladimira Putina. Putin je velmi zajímavou osobností, která své spolupracovníky i nezávislé pozorovatele dokáže vždy překvapit.

Tato práce je rozčleněna do tří hlavních kapitol, které obsahují vlastní podkapitoly. První kapitola je věnována historickému vývoji Ruska od roku 1991 až po současnost (konče rokem 2018, tedy Putinovo třetím funkčním obdobím v prezidentském křesle). Vývoj Ruska je rozdělen na dvě zásadní období – Rusko za Borise Jelcina a za Vladimira Putina.

Druhá kapitola se zaměřuje na vzestup Putina v politické hierarchii a analýzu jeho vlastní politické filosofie.

Ve třetí kapitole se zabývám současným politickým režimem Ruska. Nejprve jsou vyjmenovány a blíže charakterizovány institucionální složky. Dále na základě četby odborné literatury porovnávám reálný stav ruské společnosti, jejího uspořádání a řízení se státním uspořádáním liberálně demokratickým, kterým Rusko formálně je. Také se zabývám analýzou posunu ruského politického uspořádání na škále od liberálně demokratického k autoritativnímu uspořádání a zařazuji ho mezi typy autoritativních režimů.

V závěru se snažím dát do kontextu poznatky, kterých jsem při psaní práce nabyla, a také porovnat a zhodnotit je. Odpovídám na otázku, zda je Rusko opravdu velmocí jednoho muže a zda je Ruská federace liberální demokracií, kterou by podle federální ústavy měla být.

Historický vývoj Ruska od roku 1991 po současnost

Rusko za Borise Jelcina (1991-1999)

Rozpad SSSR

Novodobá historie samostatného ruského státu počíná rozpadem masivního politického celku, kterým byl Svaz sovětských socialistických republik. SSSR vznikl v roce 1922 a až do svého rozpadu roku 1991 sdružoval státy z území Evropy a Asie.

Rozpad Sovětského svazu dovršila především porážka srpnového puče. Jednalo se o pokus o státní převrat v Moskvě v srpnu 1991. Cílem puče bylo zvrátit proces rozpadu SSSR, akce tudíž nebyla namířena přímo proti sovětskému prezidentu Michailu Gorbačovovi, jako spíš proti reformnímu prezidentu Ruské sovětské federativní socialistické republiky (RSFSR) Borisu Jelcinovi. Ten totiž patřil k hlavním představitelům žádajícím další rozvolnění svazu.¹

Jelcin nakonec „dosáhl svého“, když svazové republiky po srpnových událostech (některé ještě před nimi) začaly postupně vyhlášovat svou nezávislost na Sovětském svazu. Rozpad SSSR byl stvrzen Bělověžskou dohodou z 8. prosince roku 1991, která zároveň ustanovovala vznik Společenství nezávislých států. Následně Michail Gorbačov odstoupil 25. prosince z funkce prezidenta a 31. prosince oficiálně oznámil zánik svazu.²

Boris Jelcin prezidentem Ruské federace

Ačkoliv Boris Jelcin vystřídal mnoho různých politických a státnických funkcí ještě v dobách SSSR, během srpnových událostí roku 1991 vystupoval jako *demokratický populist s negativistickým programem: proti korupci, privilegiím a komunistům, Gorbačova nevyjímaje*.³ Také díky těmto přívlastkům pokračoval ještě téhož roku z funkce prezidenta RSFSR do vedení nově vzniklé Ruské federace.

Pod Jelcinovo vládou se mělo Rusko stát demokratickou zemí s fungujícím tržním hospodářstvím, což byl však následkem původního řízeného hospodářství nelehký úkol. S komunistickou minulostí se snažil Jelcin vyrovnat okamžitým zákazem komunistické strany na území Ruska. V protikladu k tomuto kroku však nedošlo k reformě původních

¹ VYDRA, Z., aj. *Dějiny Ruska*. 1. vyd. Praha: NLN, 2017. ISBN 978-80-7422-324-2. S. 409, 410.

² VYDRA, Z., aj., pozn. 1, s. 409, 410.

³ VYDRA, Z., aj., pozn. 1, s. 409.

institucí (KGB⁴, ministerstvo vnitra, armáda), a tak si „staré struktury“ zachovaly svůj vliv.⁵

Šoková terapie Jegora Gajdara

Tak, jako všechny země bývalého Sovětského bloku, i Rusko potřebovalo změnu v ekonomické sféře. Nabízela se možnost postupného zavádění reform, což by bylo zřejmě v tehdejší postsovětském a dosti specifickém prostředí vhodnější než radikální kroky, ke kterým bylo nakonec přistoupeno. Klíčovou postavou programu ekonomické transformace, který stavěl především na tržní ekonomice, převodu státního majetku do soukromých rukou a liberalizaci cen, byl vicepremiér Jelcinovy vlády Jegor Gajdar.⁶

Hlavním reformním činitelem se stala privatizace, která proběhla ve dvou stěžejních fázích. Za tou první, realizovanou přibližně od konce roku 1991 do roku 1994, stál Anatolij Čubajs. Jejím cílem bylo privatizovat obytné prostory a maloobchody, následně uskutečnit privatizaci kuponovou (též zvanou masovou) po vzoru Československa. Tímto způsobem se z podniků staly akciové společnosti, které však byly povětšinou stále řízeny starými modely. Ke druhé fázi se přistouplilo z důvodu nenaplnění očekávání o oživení průmyslu. Červencem roku 1994 tedy započala druhá fáze privatizace, k jejíž realizaci si Čubajs přizval ještě bankéře Vladimira Potanina. Mělo dojít k otevřenému prodeji podniků dle tržních cen, z důvodů krize státní pokladny byly však státní akcie mnohdy vyměněny za nevratné půjčky od jednotlivců či bank. Tímto způsobem přišel například Michail Chodorkovskij v roce 1995 k energetickému koncernu Jukos v hodnotě 7-10 miliard za „pouhých“ 250-350 miliónů dolarů.⁷

V důsledku těchto ekonomických reform, které měly přispět k hospodářskému rozkvětu země, se naopak značně snížila životní úroveň běžných obyvatel Ruska. Namísto vytvoření silné střední třídy se společnost polarizovala – na jedné straně stála malá skupina oligarchů, někde uprostřed slabá střední třída, a na druhé straně majoritní chudina. Ekonomická krize měla za následek snížení životní úrovně a následný demografický pokles. Rusko obsadilo přední světové příčky v nejnižší porodnosti a zároveň rostla úmrtnost obyvatelstva.

⁴ KGB je zkratka pro Výbor státní bezpečnosti.

⁵ VYDRA, Z., aj., pozn. 1, s. 411.

⁶ SALMINEN, V. *Putin – nezkrslená zpráva o mocném muži a jeho zemi*. Praha: Daranus, 2015. ISBN 978-80-87423-68-4. S. 43.

⁷ VYDRA, Z., aj., pozn. 1, s. 412.

Formování ústavního státu

Nové státní uspořádání si žádalo také reformu ústavního systému. Model, který platil od dvacátých let dvacátého století až do rozpadu SSSR, tedy stavějící na principu jedné státostrany a jedné státní ideologie bez volné politické soutěže, již neodpovídal ideám, které chtělo nové Rusko následovat. Cílem Ruské federace se stala liberální demokracie.⁸

Jednání o nové ústavě však způsobilo krizi, která poznamenala jak tehdejší život v celém Rusku, tak pozdější vývoj a budoucí podobu politického a mocenského uspořádání. Spor se rozhořel mezi prezidentem a parlamentem, jež se nemohli shodnout na pokračování procesu ekonomicko-sociální transformace.⁹

V letech 1992 a 1993 docházelo k různým rozbrojům mezi institucemi výkonné a zákonodárné moci. Spor začal Jelcinovo snahou dosadit reformátora Jegora Gajdara do funkce premiéra Ruské federace. To parlament zamítnul a do premiérského křesla zvolil Viktora Černomyrdina. Poslanci se následně snažili převzít hlavní iniciativu, na to však prezident rázně reagoval a ve zvláštním opatření začal vládnout zemi pomocí prezidentských dekretů, tzv. ukazů¹⁰. To však bylo v rozporu s Ústavním soudem, čehož opozice využila a pokusila se prezidenta neúspěšně odvolat. Jedinou cestou ze začarovaného kruhu se zdálo být referendum. Všelidové hlasování ukázalo jednoznačnou podporu Jelcina.

Mocenská krize vyvrcholila na podzim roku 1993, kdy se Rusko ocitlo na prahu občanské války. To však Jelcin nemohl připustit, jelikož by to pro Rusko byla sebevražedná akce, a tak vyhlásil výjimečný stav, díky němuž mu vyslovila podporu i armáda. Na protest se zákonodárci zabarikádovali v moskevském Bílém domě, sídle ruského parlamentu. Za pomoci vojska se však prezidentovi podařilo získat Bílý dům pod svou kontrolu, a tak porazit parlament.

Výsledkem vojenského ukončení sporu a „vítězstvím“ prezidentského tábora bylo vyhlášení voleb *do nového parlamentního tělesa Státní dumy, jejíž pravomoci byly v porovnání s předchozím parlamentem redukovány.*¹¹

⁸ SALMINEN, V., pozn. 6, s. 47.

⁹ CABADA, L., aj. *Komparace politických systémů – Nové demokracie střední a východní Evropy*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1388-1. S. 382.

¹⁰ Ukaz je dekret, díky němuž může prezident vládnout bez konzultace s parlamentem.

¹¹ CABADA, L., aj., pozn. 9, s. 384.

Důsledky těchto mocenských a politických sporů jsou v Rusku patrné dodnes. Jelcin, jakožto zastánce šokové terapie, dokázal s pomocí „vůle lidu“ porazit parlament, a tím položil základní kámen superprezidentskému systému, ve kterém mají ostatní vládní složky oproti prezidentu omezenou moc. Parlament rozdělil na dvě komory – Státní dumu a Radu federace, sám jmenoval předsedu vlády, měl právo vydávat dekrety a s mocí zákona kontroloval jmenovací proces soudců do Ústavního soudu a Nejvyššího soudu a také jmenoval gubernátory.¹²

Další vývoj Jelcinova Ruska (1993-2000)

V prosinci roku 1993 se konaly, spolu s referendem o ústavě, volby do Státní dumy. Ty vyhrála Liberálně demokratická strana Ruska Vladimira Žirinovského, zatímco hlavní vládní strana, stejně jako komunisté, výrazně zaostala. Tento fakt poukázal na proměnu politických preferencí obyvatelstva. Byly posíleny státotvorné a vlastenecké nálady Rusů, což bylo dalším krokem k formování občanské společnosti federace.¹³

Stejně jako v letech předchozích, věnovala se Jelcinova politika především ekonomické transformaci a zefektivnění hospodaření státu. Federální vládě tak už nezbyvalo moc prostoru pro kontrolu jednotlivých regionů. Toho se některé místní vlády pokusily využít. Jedné z těch, které se to podařilo, byla ta v Tatarstánu. V únoru 1994 byla podepsána dohoda, která uznávala Tatarstán jako víceméně autonomní stát (s vysoce autonomní správou v čele s prezidentem), zároveň však zůstával součástí Ruské federace.¹⁴

Zcela odlišný scénář měly snahy Čečenska o osamostatnění. V jeho případě nedošlo k mírovému vyjednávání a dohodě, ale ke zdlouhavému vojenskému řešení. V první fázi se Federální bezpečnostní služba pokusila o převrat (neúspěšně), který následoval pozemní útok. Tažení dopadlo katastrofálně pro obě strany, vládní složky prohrály, ale nejvíc obětí bylo na čečenské straně (civilisté). Tato událost prudce snížila Jelcinovu popularitu a důvěryhodnost, jelikož ruská veřejnost se stavěla výhradně proti válce.¹⁵

¹² VYDRA, Z., aj., pozn. 1, s. 414.

¹³ ZUBOV, A., aj. *Dějiny Ruska 20. století – díl II 1939-2007*. 1. vyd. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-0964-1. S. 566.

¹⁴ VYDRA, Z., aj., pozn. 1, s. 415.

¹⁵ VYDRA, Z., aj., pozn. 1, s. 416.

Atraktivitě Jelcinovy politiky nepřidávala ani stále se nelepšící, ba naopak zhoršující se, ekonomická situace. Tyto skutečnosti hrály před blížícími se volbami roku 1996 do karet opozici. Šanci vycítili především komunisté, když do prezidentských voleb proti Jelcinovi vyslali svého vůdce Gennadije Zjuganova. Stávajícímu prezidentovi se díky masivní kampani podporované jeho nejbližšími podařilo komunistického reprezentanta, i když až ve druhém kole, porazit.¹⁶

V druhém funkčním období pokračoval Jelcin v zavádění a rozvoji hospodářských reforem. Došlo k oslabení technicky náročných odvětví, ale naopak vzrostl význam surovinového kapitálu, největšího rozvoje dosáhly těžba a prodej ropy a plynu.

Boris Jelcin se však začal potýkat s vážnými zdravotními problémy, a tak mu s vládnutím „pomáhali“ jeho nejbližší – „rodina“, což byla opravdová Jelcinova rodina spolu s nejbližšími oligarchy. Oligarchové byli jedinci, kteří ve svých rukách spojovali hospodářskou a politickou moc. *Oligarchové koncentrovali svou moc různým způsobem, buď přímou účastí na moci (Berezovskij, Potanin), nebo nepřímou cestou. Pro schválení přijatelných řešení, nezřídka cestou podplácení poslanců, si oligarchové zabezpečili vliv na sedmou velmoc, tj. na masové sdělovací prostředky.*¹⁷

Roku 1997 se poprvé od roku 1991 dostavil hospodářský růst, který však dlouho nevydržel. V létě 1998 postihla Rusko finanční krize. Krize postihla i Jelcinovu popularitu, jejíž hodnota se propadla na historické minimum 2 %. Prezident v důsledku krize jmenoval novým premiérem Viktora Černomyrdina, s čímž však nesouhlasila Státní дума. A tak nakonec Jelcin pověřil funkcí předsedy vlády Jevgenije Maximoviče Primakova. Ačkoliv byl Primakov napojen na komunistickou stranu, téměř žádný z cílů komunistů (např. odstranění nejradikálnějších reforem, omezení moci prezidenta, likvidace vlivu oligarchů, omezení moci Západu) nebyl uskutečněn. Primakov naopak přispěl k postupné stabilizaci hospodářské situace po finanční krizi. Tržní systém začal fungovat a meziroční nárůst ekonomiky se v první polovině roku 1999 pohyboval na hodnotě 1,5 %.¹⁸

Jevgenij Primakov však „sám sebe zbavil funkce“, když se ze své pozice pokusil odstranit Borise Berezevského, čímž proti sobě poštvál „rodinu“ i samotného Jelcina,

¹⁶ VYDRA, Z., aj., pozn. 1, s. 415.

¹⁷ ZUBOV, A., aj., pozn. 13, s. 573.

¹⁸ ZUBOV, A., aj., pozn. 13, s. 576.

a ten ho 12. května 1999 odvolal. Novým předsedou vlády byl jmenován dosavadní ministr vnitra a Jelcinův spolupracovník po srpnu 1991 Sergej Štěpašin.¹⁹

Milovými kroky se blížily další prezidentské volby připadající na rok 2000. Největší hrozbou pro slábnoucího Jelcina se zdál být mocný volební blok Otěčestvo (Vlast) moskevského primátora Jurije Lužkova, bývalého premiéra Jevgenije Primakova a vedoucího představitele Tatarstánu Mitimera Šajmijeva. V reakci na tuto situaci založilo kremelské vedení novou politickou stranu Jedinstvo, v jejímž čele stanul Sergej Šojgu, ministr pro mimořádné situace.²⁰

Začátkem srpna 1999 obsadil po Štěpašinovi křeslo premiéra Vladimir Putin, který byl pro mnoho Rusů neznámou osobou. Putin spolu se Šojgem vystupovali jako liberální státníci, jejichž vizí byl především silný, transparentní a spravedlivý stát, zbavený korupce. V době zvolení Putina premiérem začínala v Čečensku druhá válka. Oproti té první byl přístup ruských sil mnohem profesionálnější a organizovanější, také se těšil podpoře veřejnosti, jelikož Putin tento akt medializoval jako „protiteroristickou operaci“, na což většina obyvatel slyšela. Tažení skončilo úspěšně pro moskevské síly a to posílilo Putinovu pozici. Raketovou rychlostí vystoupala jeho obliba u Rusů, dosahovala až padesáti procent, zatímco ta Jelcinova opět klesla na necelá dvě procenta.²¹

Jelcin a jeho politické okolí shledali nejlepším možným řešením převedení prezidentské moci z rukou Jelcina na Putina, mohli si být totiž jisti jeho loajalitou. 31. prosince 1999, zcela nečekaně pro většinu Ruska, vystoupil prezident Jelcin v televizním prohlášení a oznámil svou rezignaci. Vykonáváním funkce prezidenta pověřil dosavadního předsedu vlády Vladimira Vladimiroviče Putina, a to minimálně do řádných prezidentských voleb, které se musely konat do třech měsíců.²²

¹⁹ ZUBOV, A., aj., pozn. 13, s. 577.

²⁰ ZUBOV, A., aj., pozn. 13, s. 577.

²¹ ZUBOV, A., aj., pozn. 13, s. 577.

²² VYDRA, Z., aj., pozn. 1, s. 419, 420.

Rusko a Vladimir Putin (2000-2018)

Portrét Vladimira Putina

Dětství a školní léta Vladimira Putina

Vladimir Vladimirovič Putin se narodil 7. října 1953 v Leningradu (dnes Petrohrad) rodičům Vladimirovi a Mariji Putinovým. Malý Vladimir byl třetím dítětem, které Marija přivedla na svět, avšak oba dříve narození synové Putinovým zemřeli. Rodina žila ve velmi skromných poměrech. Jak bylo v té době v druhém největším městě Ruska zvykem, bydleli jako ostatní v komunálním bytě, který se nacházel v několika patrové stavbě zvané „šachtový dvůr“ (to proto, že sousední domy napojené na sebe skrývaly uprostřed temné prostranství). Byt sdíleli se dvěma dalšími rodinami, s nimiž měli společný plynový vaříč na chodbě a temnou suchou toaletu. Avšak na rozdíl od ostatních se měli přeci jen trochu lépe – Vladimir starší byl členem komunisté strany, a tak měli nárok na samostatnou místnost a další vybavení, které bylo tehdy spíše přepychem (hodinky, telefon). Jedněmi ze spolubydlících byli staří židovští manželé, u kterých malý Vladimir trávil spoustu času. Podle některých domněnek odtud pramení Putinova tolerance rozdílnosti náboženství a odpor k antisemitismu.²³

Z důvodu přehnaného strachu o syna malý Putin nechodil do školky, možná právě proto postrádal sociální přizpůsobivost. 1. září 1960 začal Vladimir navštěvovat 163. základní školu. U Putinů nebylo vzdělání hlavní prioritou, pro otce byla nejdůležitější disciplína a Putin, jak uvedl při sepisování své biografie, byl hlavně rváč a na prospěch moc nedbal. Za problémy s kázní byl ve třetí třídě potrestán, a to tak, že mu škola neumožnila vstup do Pionýra. Vladimir si však našel zálibu ve sportu, nejprve zkoušel box, od kterého potom přešel k sambu, což je sovětský bojový sport kombinující několik bojových technik. Ve sportovním oddíle si našel spoustu nových přátel, mezi nimi i bratry Arkadije a Borise Rotenbergovi, kteří mu zůstali nakloněni i v dospělosti.²⁴

Disciplína, které se Putin naučil při sambu, se projevila i na chování ve škole. Byl přijat do pionýrského sdružení, stal se předsedou školského pionýrského oddílu

²³ GESSENOVÁ, M. *Muž bez tváře – Neuvěřitelný vzestup Vladimira Putina*. 1. vyd. Praha: Filip Tomáš – Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-126-9. S. 66-68.

²⁴ MYERS, L. S. *Nový car. Vzestup a vláda Vladimira Putina*. 1. vyd. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1752-3. S. 22.

a následně i předsedou třídy, což byly jeho první vedoucí funkce. V osmé třídě se také stal členem komunistické mládežnické organizace (Komsomolu), do jejíž činnosti se však zapojoval jen vzácně, věnoval se především sportu.²⁵

Roku 1965 slavil Sovětský svaz 20. výročí vítězství nad nacisty a u této příležitosti byl vydán román Štít a meč autora Vadima Koženikova. Díky své autenticitě, kterou autor čerpal z vlastní zkušenosti válečného zpravodaje Pravdy, okouznil mnoho mladíků, kteří se vzhledli v jeho hlavní postavě. Tou byl major Alexandr Belov působící v nacistickém Německu jako sovětský tajný agent se snahou sabotovat německé válečné úsilí. Vladimíru Putinovi kniha učarovala: „*Nejvíc na mě působilo, jak je možné malými silami, doslova silami jediného člověka, dosáhnout toho, co nedokážou celé armády. ... Jeden rozvědčík rozhodoval o osudech tisíců lidí.*“²⁶ K touze mladého Putina přispěl také nejspíš příběh o otcově hrdinství, který za druhé světové války působil jako člen záškodnických oddílů NKVD.

Po dokončení základní školní docházky absolvoval 281. střední školu se zaměřením na přírodní vědy. V 16 letech se Vladimír, plný ideálů, šel přihlásit na leningradské ústředí KGB. Tam ovšem nepochodil. Bylo mu sděleno, že dobrovolníky neberou, a doporučeno, ať se věnuje studiím, například právům. Ačkoliv Putin neměl nadprůměrné studijní předpoklady a rodiče by ho nejradyji viděli na škole spíše technického rázu, přihlásil se ke studiu práv na Leningradské státní univerzitě, kam na zvolený studijní obor brali průměrně každého čtyřicátého uchazeče. Vladimír projevil úsilí a odhodlání a na podzim roku 1970 byl přijat na právnickou fakultu. Během studií měl dobrý prospěch, věnoval se tréninku juda a také projížděním autem, které získal darem od matky, jež ho vyhrála v loterii.²⁷

Ve čtvrtém ročníku byl osloven neznámým člověkem, který ho vyzval k osobnímu setkání. Jak později zjistil, tento člověk působil v útvaru KGB dozírajícím na vysoké školy. *Ten agent se s Putinem sešel čtyřikrát nebo pětkrát a dospěl k závěru, že Putin sice není „příliš společenský, ale zato je energický, přizpůsobivý a odvážný“.* A co bylo nejdůležitější, dokázal rychle navazovat kontakty, což byla pro agenta KGB klíčová vlastnost, zvláště pokud chtěl pracovat v rozvědce.²⁸ Takový byl názor KGB na zájemce o rozšíření jejich řad. Samotný Volod'a měl o KGB a její činnosti vlastní mínění, které

²⁵ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 22.

²⁶ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 24.

²⁷ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 27.

²⁸ GESSENOVÁ, M., pozn. 23, s. 78.

opomíjelo její dějiny, *naopak považoval za povinnost řádného sovětského občana s KGB spolupracovat – nikoli za peníze, ale v zájmu státní bezpečnosti. „Spolupráce normálních občanů byla důležitým nástrojem akceschopnosti státu,“ řekl.*²⁹

Práce u KGB

V létě roku 1975 vstoupil Vladimir Putin do KGB. Oficiálně byla KGB jakousi bezpečností agenturou, ale de facto to byl takový „stát ve státě“, jenž neustále pátral po vnitřních i vnějších nepřátelích. První rok v tomto aparátu strávil Putin papírováním v sekretariátu osobního oddělení v leningradském ústředí KGB. Poté půl roku navštěvoval důstojnický výcvik ve 401. škole v Leningradě. Výcvik absolvoval pod velením Jurije Andropova, který je známý založením 5. hlavní správy pro boj proti ideologické diverzi.³⁰

V letních měsících roku 1976 opustil školu jako nadporučík a byl přidělen do kontrarozvědkového útvaru 2. hlavní správy KGB. Tento útvar se zabýval operacemi proti vnitřnímu nepříteli, Putin plnil roli aparátníka usilujícího především o udržení společenského řádu a vnitřní kontroly. Podle některých pramenů tak vlastně pracoval pro 5. hlavní správu, to však Putin sám nikdy nepotvrdil.³¹

Po půl roce u kontrarozvědky byl Putin přeřazen k 1. hlavní správě KGB, která měla na starosti rozvědní operace za hranicemi sovětského svazu. On sám měl za úkol sledovat zahraniční návštěvníky a diplomaty působící na konzulátu v Leningradu. Roku 1979 se dočkal povýšení na kapitána a byl poslán na akademii KGB do Moskvy. *Jeden z vyučujících Putina kritizoval za „sníženou vnímavost k nebezpečí“ – což byla u potencionálního špióna vážná nevýhoda. Jeho učitel předmětu „Zpravodajské schopnosti“ – vlastně jakýsi kouč na komunikaci – o něm řekl, že je uzavřený a poněkud nespolečenský. Celkově byl však Putin dobrý student, zcela oddaný studiu.*³² Následně se vrátil do Leningradu, kde se opět věnoval sledování cizinců.

V březnu roku 1980 se prostřednictvím kamaráda seznámil s Ljudmilou Škrebněvovou, jež pocházela z Kaliningradu a pracovala jako letuška Aeroflotu. Z Vladimira a Ljudmily se stal pár. Vladimir před přítelkyní o své práci nemluvil, o jeho

²⁹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 28.

³⁰ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 29-30.

³¹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 31.

³² GESSENOVÁ, M., pozn. 23, s. 83.

zaměstnání u KGB se Ljudmila dozvěděla od své známé až po roce a půl vztahu. V dubnu roku 1983 uzavřel pár manželský sňatek.³³

Putin se dočkal povýšení na majora po devítileté službě u KGB. Byl poslán studovat na elitní školu zahraniční rozvědky v Moskvě – Vysoká škola KGB (Andropovův institut). Tam se naučil špionážnímu řemeslu i umění hlubokého krytí a získal své krycí jméno soudruh Platov. Vladimir se taktéž 28. 4. 1985 dočkal narození svého prvního potomka – dcery Mariji.³⁴

Zlom pro celou rodinu Putinových přišel na přelomu let 1984 a 1985, kdy byl Vladimir převelen na zahraniční misi. Putin doufal v lákavou destinaci, cílem jeho cesty se však stalo Německo, a ne západní, ale východní, konkrétně průmyslové město Drážďany. Na místo určení dorazil v srpnu roku 1985 jako řídicí důstojník. Jeho úkolem bylo sbírat informace o „nepříteli“, tedy Západu (západním Německu, a hlavně vojenských základnách USA v západním Německu). 31. 8. 1986 se Vladimirovi a Ljudmile narodila druhá dcera – Jekatěrina. O rok později byl Putin povýšen na podplukovníka, zároveň se stal jedním z poradců ředitele drážďanské pobočky KGB Lazara Matjeva, po čase hlavním poradcem a zástupcem ředitele.³⁵

Zaběhlé pořádky však začala narušovat měnící se politická situace v Sovětském svazu, jejíž proměna započala v březnu roku 1985 s nástupem Michaila Gorbačova k moci. Došlo k jakémusi „demokratickému zlomu“ a uvolňování režimu nejen uvnitř svazu, ale i v dalších zemích sovětského bloku. Pozadu nezůstalo ani východní Německo, ve kterém Putin působil. On sám se s demonstracemi za „osvobození“ setkal tváří v tvář, když v době protestů stanul před skupinou demonstrujících, která se snažila dostat do drážďanské pobočky KGB. Jelikož se mu nedostalo pokynů z Moskvy a on byl v té chvíli nejvyšší hodností na pobočce, předstoupil před protestující a skvělou němčinou pronesl: *„Tento dům je přísně střežen. ... Moji vojáci mají zbraně. Vydal jsem jim rozkazy: pokud někdo vkročí do objektu, mají zahájit palbu.“*³⁶ Demonstranti se po tomto výroku v klidu rozešli a Putin tak „uchránil“ tajné informace, které na pobočce schraňovali.

³³ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 34.

³⁴ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 37-39.

³⁵ GESSENOVÁ, M., pozn. 23, s. 84-85.

³⁶ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 53.

Přestože na počátku desetiletí docházelo k postupnému stahování všech rozvědčků zpět do vlasti, on nadále pokračoval v náboru informátorů s nadějí, že bude vytvořena nová síť agentů v demokratizované NDR.³⁷

Konec Putina u KGB a jeho nová kariéerní cesta

V devadesátých letech se Putinovi vrátili do Leningradu. Původně chtěli Vladimir i Ljuba zůstat v Moskvě, ale Vladimirův bývalý šéf Matvejev mu to vymluvil. Ve svém rodišti tak přijal místo asistenta rektora pro mezinárodní záležitosti, funkčně pozice spadala pod KGB, s cílem dohlížet na studenty a návštěvníky.³⁸

O dalším působení Putina rozhodla téměř náhoda. Anatolij Sobčak, první řádně zvolený nejvyšší představitel Leningradu, oslovil Olega Kalugina, bývalého zahraničního rozvědčíka, s žádostí o doporučení spolehlivého poradce z nitra KGB. A tak Kalugin spojil Sobčaka s Putinem. Budoucí spolupracovníci se setkali v květnu roku 1990 v Mariinském paláci. Tak pokračoval Putin v práci pro KGB, která byla symbolem starého režimu, a zároveň začal pracovat pro Sobčaka, který přispěl v nahrazení právě starého režimu novým. V politice svržení či zhroucení Sovětského svazu však Putin nehrál žádnou roli.³⁹

Když byl Sobčak zvolen starostou Leningradu, Putin zanechal své práce na vysoké škole a v červnu 1991 byl pověřen funkcí ředitele nového městského výboru pro zahraniční styky, jinými slovy Sobčakovým náměstkem pro mezinárodní vztahy. Právě léto roku 1991 bylo zlomové pro celé Rusko. Příznivci starého režimu se pokusili o puč, kterým by zastavili hroucení Sovětského svazu. Nebyli však úspěšní, a tak zvítězil „nový ruský stát“. Právě tento moment byl okamžikem, kdy se Putin musel rozhodnout, na čí stranu se přikloní – zda zůstane věrný služební přísaze KGB, kterou jí před 16 lety dal, nebo bude podporovat svého nového šéfa. Vybral si Sobčakovu stranu a rezignoval na svou práci u KGB.⁴⁰

Vladimir Putin se Sobčakovi osvědčil jako věrný spolupracovník, který ho obhajoval i v kauze obvinění Sovětem z korupce. To mu také přineslo povýšení – stal se náměstkem starosty a dostal za úkol přitáhnout do města zahraniční investory. Povedlo

³⁷ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 55.

³⁸ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 57.

³⁹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 59-62.

⁴⁰ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 67.

se. Putin díky svým kontaktům a znalosti němčiny otevřel dveře německým investorům a dalším, mezi nimiž byly firmy jako Heineken, Pepsi, Coca-Cola, Ford a Wrigley.⁴¹

Na rozdíl od starosty se držel v pozadí, i když neustále po jeho boku. Jeho vliv i autorita rostly, k tomu přispěly jeho schopnosti, efektivita práce, a především bezvýhradná loajalita k Sobčakovi. Ačkoliv Putin velmi obratně sjednával městské investice, začal Petrohrad ekonomicky zaostávat za Moskvou.

Během nepokojů na půdě státního řízení na podzim roku 1993 Putin opět prokázal svou věrnost, když nadále podporoval Sobčaka, jenž vyjádřil svou náklonnost prezidentu Jelcinovi. Sobčak poté o svém podřízeném prohlásil, že je „*odvážný a rozhodný člověk*“, také proto ho více zasvětil do řízení města. Na podzim roku 1993 ho požádal, aby řídil parlamentní kampaň strany Ruská volba.⁴²

Když na jaře 1994 Sobčak restrukturalizoval městské mocenské složky, nezapomněl ani na Vladimira – ten se stal jedním ze třech prvních Sobčakových náměstků a nadále zodpovídal za zahraničně ekonomické záležitosti.⁴³

V roce 1996 však došlo k nečekanému zlomu. Sobčak prohrál volby do křesla starosty, které obsadil jeho vlastní náměstek Vladimir Jakovlev. Kvůli této změně ve vedení města byl Putin najednou bez místa. Se svou rodinou se tak stáhl do ústraní a odstěhoval se na daču u jezera Komsomolskoj, 110 kilometrů od Petrohradu. Tam se stýkal s úzkým okruhem spřátelených podnikatelů, s nimiž již v roce 1991 založil spolek Jezero.⁴⁴

Putin a Jelcin

Putinovo spásou se stalo znovuzvolení Borise Jelcina ruským prezidentem. V září 1996 se na pokyn Pavla Borodina, řídícího správy majetku prezidentského úřadu, Putin přesunul do rozlehlého prezidentského úřadu. Borodin z Vladimira udělal svého zástupce a pověřil ho správou právního odboru rozsáhlého majetku Kremlu v 78 zemích.⁴⁵

Ani ne po roce jmenování do funkce vystřídal Alexeje Kudrina v čele Hlavní kontrolní správy. Tato pozice z něj zároveň dělala zástupce vedoucího prezidentské kanceláře. Jeho úkolem bylo nastolení pořádku v ekonomických záležitostech. Díky

⁴¹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 79-81.

⁴² MYERS, L. S., pozn. 24, s. 87.

⁴³ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 89

⁴⁴ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 97-98.

⁴⁵ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 104-105.

svým pravomocem přišel do úzkého styku s prokuraturou a bezpečnostními agenturami včetně Federální bezpečnostní služby (FSB).⁴⁶

Putinův další kariérní skok přišel v první polovině roku 1998. Jelcin ho jmenoval prvním náměstkem ředitele prezidentské kanceláře. Svůj úkol novinářům popsal jako snahu o zajištění uplatnění prezidentských výnosů na oblastní úrovni.⁴⁷

Netrvalo to však dlouho a Putin opět změnil místo. Tentokrát byl jmenován šéfem FSB, a to nejspíše z jednoho prostého důvodu – Jelcin potřeboval do FSB dosadit vlastního člověka, a právě o Putinově loajalitě nebylo pochyb, jak už se mnohokrát předtím přesvědčil. *Po uvedeném oznámení vyjádřil Putin vděk za prezidentovu důvěru a přislíbil, že bude nejen pracovat na restrukturalizaci, kterou nařídil Jelcin, ale také se zaměří na vládní strategii ke zmírnění ekonomické krize: bude vyšetřovat ekonomickou zločinnost a daňový únik. Řekl, že „se vrátil domů“.*⁴⁸ Dle svého mediálního prohlášení se chtěl také zaměřit na rozšíření boje proti politickému extremismu a nacionalismu, na boj proti cizím špionům a expandujícímu internetu.

Přelomovým bodem v Putinově životě se však stal rok 1999. Toho roku mělo dojít k jeho kariérnímu vrcholu, o čemž však neměl nikdo, snad kromě Jelcina, z počátku roku ani tušení. Nejprve slábnoucí prezident povýšil Putina do funkce tajemníka Bezpečnostní rady státu, ten však zároveň zůstal i ředitelem FSB. Stal se z něj jeden z nejmocnějších činitelů v Kremlu. Putin také změnil svůj postoj k médiím a začal pravidelně poskytovat rozhovory, ve kterých odpovídal na aktuální otázky.⁴⁹

Následně, 5. srpna, si Jelcin pozval Putina na tajnou schůzku, kde mu nabídl místo předsedy vlády. Ve veřejném prohlášení tento krok okomentoval následovně: *„Právě jsem se rozhodl jmenovat muže, který může podle mého názoru sjednotit společnost. ... S oporou v nejširších politických pravomocích zajistí pokračování reform v Rusku.“*⁵⁰ Jedním ze zásadních rozhodnutí, které Putin jako premiér učinil, ne-li tím nejzásadnějším, bylo definování postoje k nestálé situaci v Čečensku a Dagestánu. K tomu, aby mohl iniciovat vojenský vpád ruských vojsk na území těchto dvou zemí, potřeboval od Jelcina „předat pravomoc“ k řízení všech silových ministerstev a k vedení vojenských pravomocí. Jelcin mu vyhověl, a tak ruská armáda vojensky zakročila. Putinovo vedení

⁴⁶ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 107.

⁴⁷ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 114.

⁴⁸ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 118.

⁴⁹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 131-137

⁵⁰ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 141.

války se ukázalo jako velmi populární mezi ruskými občany. Zapůsobilo také na Jelcina.⁵¹

Putin, který byl do osudného roku 1999 mezi širokou veřejností téměř neznámý, se stal oblíbeným zřejmě také proto, že nebyl oficiálně zapleten do konfliktů a skandálů politiků a oligarchů devadesátých let. Navíc jeho mediální obraz tvořila jeho veřejná prohlášení, ve kterých si nebral servítky a vystupoval velmi rázně, rozhodně a někdy až hrubě. V listopadu o něm jeden ruský deník napsal, že za pouhých pár týdnů se „jeden naprosto neznámý, celkem bezbarvý úředník stal vůdcem, který je na rozdíl od svých předchůdců ochoten lidem sdělit, co hodlá učinit.“⁵²

Pomyslnou třešničkou na Putinově kariérním dortu se stala prosincová důvěrná promluva mezi ním a Jelcinem. „*Chci letos odstoupit, Vladimire Vladimiroviči,“ svěřil se mu Jelcin. „Letos. Je to velice důležité. Nové století musí začít s novou politickou érou, Putinovou érou. Rozumíte?“*⁵³ Putin nejprve váhal, ale pak nakonec zareagoval kladně. Měl z něj tedy být nový ruský vůdce nového tisíciletí.

První dvě funkční období Vladimira Putina (2000-2008)

Putin obsadil prezidentské křeslo pro mnohé velmi nečekaně. Stejně tak bylo nečekané i Jelcinovo televizní vystoupení 31. prosince 1999, ve kterém oznámil, že rezignuje na post prezidenta federace. Po jeho proslovu bylo odvysíláno novoroční poselství nového nejvyššího státního představitele – Vladimira Putina. Putin byl však zatím pouze úřadujícím prezidentem, jímž měl být až do nových prezidentských voleb, které se měly konat do 90 dnů od Jelcinovy rezignace.⁵⁴

Termín prezidentských voleb byl stanoven na 26. března 2000, a tak Putin neměl časový prostor na uspořádání masové volební kampaně. Jeho boj za zvolení se omezil na minimum. Neúčastnil se předvolebních debat s ostatními kandidáty, nepořádal akce pro voliče, nepronášel proslovy, ale ne kvůli nedostatku času, spíše kvůli své povaze. Přesto byla Putinova politická i soukromá image z pozadí formována. Čtyři týdny před volbami nechal v novinách otisknout dopis voličům, který jim napověděl, co mají od případně zvoleného prezidenta očekávat. Jeho vizí bylo Rusko, které bude dbát zákonů, potírat zločin, bude bezpečné a prosperující a vrátí se opět mezi slavné světové velmoci, jíž kdysi

⁵¹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 143.

⁵² MYERS, L. S., pozn. 24, s. 152.

⁵³ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 153.

⁵⁴ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 154.

bývalo. V dopise dokonce formuloval heslo, které se stalo symbolem jeho rozporné ideologie a vlády – „diktatura práva.“⁵⁵

Putin nakonec v prezidentských volbách zvítězil již v prvním kole, a to s 52,9 % hlasů, ačkoliv neměl žádnou politickou platformu, druhý za ním zůstal s 29,2 % G. Zjuganov, jeho hlavní soupeř.⁵⁶ Slavnostní přísahu nový ruský prezident složil 7. května 2000 v Andrejevském sále Velkého kremelského paláce. Při svém inauguračním projevu řekl, že „*hlava vlády vždy byla a bude tím, kdo nese za všechno odpovědnost*“ a také, že se nechá vést „*výhradně zájmy státu*“.⁵⁷

Již počáteční opatření, která Putin zavedl jako nově úřadující prezident, byla rozporuplná. Na jedné straně byla ta, která se nesla v duchu liberalizačních reforem a vítali je demokraté. Mezi ně patřilo zavedení paušální třináctiprocentní daně pro fyzické osoby a snížení daně z příjmu pro právnické osoby ze 35 % na 24 %, také prosazení pozemkových zákonů, které umožňovaly nákup a prodej soukromých pozemků.⁵⁸ Na straně druhé byly úkony, které připomínaly předchozí, nedemokratickou éru. Takovým byl například dekret, který zajišťoval Borisu Jelcinovi imunitu před trestním stíháním (projev Putinovy loajality a vděčnosti), restrukturalizace Rady federace nebo dekret, jenž definoval novou ruskou vojenskou doktrínu.⁵⁹

Putinově vzkvétající kariéře nejvyššího představitele pomohla z velké části probouzející se ekonomika. Ta se začala zvedat ze dna díky rostoucím cenám ropy. Rusko tak mohlo začít splácet své dluhy a také jeho hrubý domácí produkt zaznamenal výrazný růst. V Ruské federaci rozkvétala tržní ekonomika, která dala vzniknout střední společenské třídě.⁶⁰

Jedním z neblaze proslulých prvních kroků nového prezidenta však zůstává razié na největší ruskou soukromou mediální společnost Media-Most, kterou Putin nařídil již čtyři dny po své inauguraci. Přestože Putin trval na tom, že svoboda slova nebude omezena, měl tento čin negativní následek – Vladimir Gusinskij, majitel zmíněné společnosti, se stal prvním politickým uprchlíkem Putinova režimu. Další událostí, která

⁵⁵ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 163-166.

⁵⁶ ZUBOV, A., aj., pozn. 13, s. 579.

⁵⁷ SATTER, D. *Čím méně víte, tím lépe spíte. Ruská cesta k teroru a diktatuře za Jelcina a Putina*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, nakladatelství, s. r. o., 2017. ISBN 978-80-72-60-363-3. S. 97.

⁵⁸ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 177.

⁵⁹ GESSENOVÁ, M., pozn. 23, s. 187.

⁶⁰ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 177.

vrhla neblahé světlo na ruskou vládu, byla havárie ruské ponorky Kursk 12. srpna 2000. Vláda selhala v krocích, které mohly zachránit spoustu životů. Nejdříve z nepochopitelných důvodů nepodnikla žádné akce, poté byly ruské záchranné akce neúspěšné, ale i přesto Rusové odmítli pomoc ze zahraničí.⁶¹

V souvislosti s událostmi, které se od počátku funkčního Putinova období udály, došel Vladimir k názoru, že je televize prostředkem, který spoluutváří mediální obraz nejen jeho, ale i celého Kremlu, a nebylo by v jeho zájmu, aby šla jakkoliv proti němu. A tak v přímém rozporu se svými slovy o svobodě slova z počátku prezidentování spolu se svými přáteli dostal všechny tři federální televize pod státní kontrolu.⁶²

Prezident také zaměřil svou pozornost na státní symboly – především hymnu, znak a vlajku. V ruském znaku se objevil carský dvouhlavý orel, stejně jako na vojenské zástavě, kde se vyjímal na rudém poli. Nejcitelnější změna ale zasáhla státní hymnu. Parlament schválil původní sovětskou hymnu, pouze s novým textem.⁶³

K pozitivně vnímaným (tedy alespoň světem vně Ruska) krokům „demokratického“ prezidenta patřila snaha o narovnání vztahů s USA a NATO a sblížením se s úřadujícím americkým prezidentem Georgem Bushem. Na oplátku od Ameriky očekával vstřícné kroky spočívající v pozměnění smlouvy o antibalistických raketách a snížení počtu jaderných zbraní v arzenálu obou zemí.⁶⁴ Zlomovým bodem společných rozprav se však stala vojenská operace v Iráku, iniciovaná americkou stranou, proti níž Putin vystupoval. Podle něj nemá žádný stát právo zasahovat do vnitřních záležitostí jiného státu.⁶⁵

Po dvou letech v prezidentském křesle to nevypadalo tak ideálně, jak si Putin zpočátku představoval. Stav ekonomiky se stále zlepšoval, nicméně životní úroveň běžných Rusů nedosahovala žádné závratné úrovně. Těmi, kdo z Putinovy vlády nejvíce prosperovali, byli vysoce postavení činitelé a obyvatelé velkoměst.⁶⁶

V roce 2003 se na ruské veřejné scéně objevil nový hráč, který měl v úmyslu zasáhnout do dalších prezidentských voleb plánovaných na rok 2004. Byl jím Michail Chodorkovskij, ruský magnát. Jeho vizí byla demokratická společnost s moderní,

⁶¹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 178-184.

⁶² MYERS, L. S., pozn. 24, s. 185.

⁶³ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 190.

⁶⁴ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 192-193.

⁶⁵ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 208.

⁶⁶ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 211.

transparentní vládou odpovědnou lidu. Putin se cítil ohrožen, a tak nechal Chodorkovského zatknout, údajně za porušování pravidel financováním Putinovo politických protivníků.⁶⁷

Parlamentní volby téhož roku s přehledem vyhrál Putinův blok nově nazvaný Jednotné Rusko. Jednotné Rusko vyhrálo se 36 % hlasů, což mu zaručovalo celkovou většinu ve Státní dumě. Druhá v pořadí se umístila komunistická strana s necelými 13 %. Hranici 5 % nutných k získání křesel v parlamentu však nepřekročila žádná strana z liberálního bloku, a tak Státní дума poprvé od pádu Sovětského svazu postrádala zástupce liberálů. *Parlamentní volby upevnily jeho (Putinovu, pozn. aut.) vládu nad zákonodárnou mocí a Chodorkovského zatčení sice otřásl akciovým trhem, ale neovlivnilo Putinovu oblibu, která se stále pohybovala nad sedmdesátiprocentní hranicí.*⁶⁸

Když Putin v březnu roku 2004 usiloval o znovuzvolení do prezidentského úřadu, stálo proti němu 5 kandidátů, ale ani jeden z nich se nejevil jako soupeř, který by ho mohl vážně ohrozit. Předvolební nálada ve společnosti byla dokonce taková, že 55 % dotázaných v předvolebním průzkumu veřejného mínění uvedlo, že by bylo lepší volby úplně zrušit a ušetřit tak náklady s nimi spojené.⁶⁹ Putin tak ovládl i další prezidentské volby, ve kterých obhajoval prezidentský post, a to s výsledkem 71,31 % hlasů.⁷⁰

Počátek Putinovy druhé prezidentské etapy ale postihly katastrofické události. 9. května 2004 explodovala na fotbalovém stadionu v Grozném bomba, která zabila 13 osob. Pár měsíců na to – přesně 1. září, započalo dějství ještě větší tragédie. V první školní den obsadili beslanskou základní školu v Severní Osetii plnou dětí a rodičů ozbrojení muži v uniformách a zadrželi 1200 rukojmích. Obléhání zevnitř teroristy a zvenku armádními a policejními složkami trvalo na tři dny, když bylo tragicky ukončeno. Zahynulo 334 rukojmích, z toho 186 dětí. Místo aby Putin po této tragédii přeorganizoval bezpečnostní složky, které nedokázaly zkáze zabránit, přišel s opatřeními, která spíše než proti teroru směřovala proti demokracii.⁷¹

13. září prezident oznámil, že se již nebudou volit gubernátoři, starostové a prezidenti mnoha ruských oblastí a republik, nýbrž je bude jmenovat on sám a pouze

⁶⁷ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 217.

⁶⁸ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 218-221.

⁶⁹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 222.

⁷⁰ ZUBOV, A., aj., pozn. 13, s. 579.

⁷¹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 235.

kandidáti budou předkládání ke schválení místním zákonodárným shromážděním. Již se nebude přímo volit ani polovina poslanců Státní dumy, občané budou volit pouze politické strany a ty potom křesla obsadí svými členy dle vlastního uvážení. Dále hranice pro vstup do parlamentu pro politické strany byla zvýšena z pěti na sedm procent. Posledním zákonem přijatým koncem roku 2004 bylo, že návrhy zákonů již nebudou předkládány Státní dumě, ale prezident osobně jmenuje tzv. Veřejnou komoru, jež bude mít za úkol podané návrhy posoudit a případně potom je odešle parlamentu. Po všech těchto úpravách zákonů vyvstal zásadní fakt – a to ten, že jediným přímo voleným veřejným činitelem na federální úrovni zůstává pouze prezident.⁷²

Za své skutky sklídl Putin kritiku od svého předchůdce. Boris Jelcin Putinovo konání okomentoval následovně: „*Nesmíme si dovolit vzepřít se liteře, a co hůř, duchu ústavy, kterou jsme schválili celostátním referendem v roce 1993 – už jen proto, že potlačování svobod a omezování demokratických práv je mimo jiné důkazem vítězství teroristů.*“⁷³

Dalším problémem roku 2004, kterému musel Vladimir Putin čelit, byla tzv. oranžová revoluce na sousední Ukrajině. K Putinově nelibosti vyhrál prezidentské volby opoziční demokratický kandidát Viktor Juščenko, který nebyl tak proruský jako jeho protikandidát podporovaný Putinem, Viktor Janukovyč. Putin nemohl dovolit, aby v „jeho“ státě došlo ke stejnému převratu podporovanému občanskou společností jako na Ukrajině. Zareagoval téměř okamžitě. Zesílil nátlak na ruské nevládní organizace, ještě více se zaměřil na odhalování cizích špiónů a v rámci „reformy občanské společnosti“ založil mládežnickou organizaci Naši, která se podobala sovětskému Komsomolu.⁷⁴

Během Putinova druhého funkčního období začali Rusové přezdívat vládě Kreml, a. s. Mnoho vládních představitelů totiž zastávalo různé vysoké funkce v soukromých ropných a jiných průmyslových společnostech. Putin kritice ekonomů oponoval tvrzením, že „*země vítá a podporuje investice bez ohledu na to, jak hluboko státní orgány pronikají do ekonomiky.*“ Průsečík podnikatelského a vládního sektoru tak dal vzniknout nové třídě oligarchů.⁷⁵

Putinova vláda a jeho jméno byly také spojovány s několika případy vládních kritiků, kteří buď z obav o svůj osud uprchli do zahraničí, nebo na rozhodnutí zůstat

⁷² GESSENOVÁ, M., pozn. 23, s. 226.

⁷³ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 236.

⁷⁴ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 237-248.

⁷⁵ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 259-266.

v Rusku doplatili životem. Rusko bylo plné sporů na různých úrovních a více či méně reálných teorií o spiknutí, v důsledku kterých bylo zavražděno či uvězněno několik nevinných lidí. Tato skutečnost narušovala pečlivě budovaný obraz svobodného a bezpečného Ruska.⁷⁶

V průběhu svého druhého působení v prezidentském křesle byl Putin dotazován, zda uvažuje o změně ústavy tak, aby mohl kandidovat potřetí. To však Putin udělat nechtěl, nebo spíše neudělal. V roce 2005 povýšil své dva blízké spolupracovníky do nově vytvořených pozic. Dmitrij Medveděv se z místa náčelníka štábu posunul na nově vytvořenou pozici prvního vicepremiéra, zatímco dosavadní ministr obrany Sergej Ivanov přibral ke svým povinnostem práci vicepremiéra. V tu chvíli se začalo spekulovat o tom, kdo z nich vystřídá Putina na postu prezidenta Ruské federace.⁷⁷

V posledním roce svého druhého prezidentského funkčního období se Putin zaměřil na zahraniční politiku. Díky vysokým a stále rostoucím příjmům z prodeje ropy a zemního plynu se Rusko vracelo na mezinárodní výsluní a také se mu vracela jeho mezinárodní suverénnost. Nejen to umožnilo Putinovi vystoupit na výroční konferenci o bezpečnostních otázkách v Mnichově roku 2007 s otevřenou kritikou a kázáním Západu, tedy především USA. Soustředil se hlavně na dohodu o kontrole zbraní, rozšiřování NATO, budování sítě protiraketové obrany a vesmírné zbrojení. Nová zahraniční politika Ruska tak měla být nyní mnohem smělejší.⁷⁸

Na konci roku 2007 proběhly parlamentní volby, které však více než svobodné demokratické volby připomínaly záležitost řízenou centrálními úřady. Strana Jednotné Rusko, která měla na prvním místě stranické kandidátky Putina, byla také jedinou stranou, která fakticky ovládala vládu. V hlasování 2. prosince 2007 očekávaně vyhrála, a to se 64 % hlasů. Za ní zaostávali komunisté i liberální demokraté.⁷⁹

Dmitrij Medveděv jako Putinův nástupce a zástupce (2008-2012)

Dmitrij Medveděv, jakožto třetí ruský prezident, získal ve volbách v březnu 2008 přes 70 procent hlasů již v prvním kole. Ihned po své inauguraci jmenoval Vladimira Putina předsedou vlády, přesně podle předem domluveného scénáře.⁸⁰

⁷⁶ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 276-280.

⁷⁷ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 280-281.

⁷⁸ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 285-286.

⁷⁹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 294-295.

⁸⁰ GESSENOVÁ, M., pozn. 23, s. 307.

Mnozí pozorovatelé viděli v mladém právníkovi naději na změnu politického směru, kterým se Putinovo Rusko dosud ubíralo. Medveděv působil jako mírný intelektuál, který mluvil o občanských svobodách, snaže o modernizaci hospodářství a nutnosti skoncovat s všudypřítomnou korupcí. K žádným změnám z jeho přičinění však nedošlo, formálně sice zastával funkci prezidenta, ale fakticky ji stále ovládal Vladimir Putin, který prostřednictvím Medveděva dělal všechna velká rozhodnutí. Nejinak tomu bylo v případě války na jihu Ruska.⁸¹

Ani ne po roce působení v prezidentském úřadu podepsal 30. prosince 2008 Medveděv zákon, kterým měnil ústavu. Podle tohoto zákona se měnilo funkční období prezidenta ze stávajících čtyř na šest let a funkční období členů Státní dumy ze čtyř na pět let. Tato změna nebyla Dmitrijovo vlastní iniciativou, podnět přišel pochopitelně od Putina.⁸²

Vrcholným aktem svědčícím o tandemu Medveděv – Putin bylo jejich společné vystoupení na sjezdu strany Jednotné Rusko v září 2011. Obliba strany u obyčejných Rusů prudce klesla, jelikož ji vinili z toho, že pro ně jako pro řadové občany během krize roku 2008 a v letech následujících po ní nic neudělala. Cílem Putina bylo utužit poměry ve straně a obnovit obraz silného politického aktéra. Ale také bylo zapotřebí odpovědět na otázky ohledně následujících voleb – kdo povede stranickou kandidátku a kdo bude kandidovat na post prezidenta. Nejprve k delegátům země promluvil Putin, který mluvil o potřebách lidu a výzvách země. Na závěr oznámil, že lídrem strany pro parlamentní volby bude Medveděv. Ten si vzal následně slovo a hovořil o politickém programu, který omílal během celého svého funkčního období a jenž zahrnoval hesla o modernizaci ekonomiky a průmyslu, zajištění včasného vyplácení mezd, penzí a zdravotní péče, boji s korupcí, posílení soudnictví a prosazení nezávislé a silné zahraniční politiky. Pokračoval přijetím Putinovy nabídky na vedení kandidátky strany, a nakonec přednesl stranickému kongresu návrh, aby v dalších prezidentských volbách podpořili Vladimira Putina.⁸³

⁸¹ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 307-309.

⁸² GESSENOVÁ, M., pozn. 23, s. 309.

⁸³ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 337-345.

Pokračování Putinova prezidia (2012-2018)

Když se zpráva o Putinově další kandidatuře rozšířila mezi veřejností, občané dali najevo jasný postoj – Putinova obliba klesla na nejnižší hodnotu od roku 2000. To otřásl nejen jeho sebejistotou, ale také jistotami všech těch, kteří stáli za ním. Jistotu ústavní většiny v parlamentu už neměla ani strana Jednotné Rusko. Výsledky, které však nakonec přinesly vítězství jak straně, tak Putinovi, rozhořčily několik desítek tisíc Rusů, kteří se poprvé od roku 1991 vydali protestovat do ulic. Platnost výsledků voleb nezvrátili, docílili však toho, že Putinova vláda poprvé silně pocítila nejistotu. Vladimir se však s nevolí nejen vůči němu pocíťovanou vyrovnal s přesvědčivostí sobě vlastní a v rámci své prezidentské kampaně zobrazil sebe jako ochránce společenských a kulturních hodnot ruského národa, garanta konzervativní vize své země. Povedlo se, Putin získal již v prvním kole prezidentských voleb 63 % hlasů a potřetí tak usedl do kremelského křesla.⁸⁴

7. května 2012 proběhla Putinova třetí inaugurace. Jeho poselství ruskému lidu i celému světu bylo stručné, ale o mnohém vypovídající: „... *Veškerý smysl a účel svého života spatřuji ve službě své zemi a svému lidu, jehož podpora mi poskytuje inspiraci a pomoc, které je mi zapotřebí. ... Nadcházející roky budou rozhodující pro utváření země, jakou se má Rusko stát, takové Rusko, jež má důstojnost velkého národa a stane se gravitačním centrem pro celý euroasijský kontinent. Svět spatří, jak Rusko znovu povstalo.*“⁸⁵

Protesty a demonstrace, které se uskutečnily od druhé poloviny roku 2011 a v malé míře přetrvávaly do Putinova znovuzvolení a dalšího působení, měly za následek nejen polarizaci ve společnosti, ale také řadu zákonů, které Státní дума během prvního roku Putinova úřadování přijala. Byly mezi nimi zákony, které například zvyšovaly pokuty za účast na nepovolených demonstracích, dávaly úřadům pravomoc zrušit webové stránky, které by obsahovaly informace nevhodné pro děti a mladistvé, zákony zakazující šíření „homosexuální propagandy“, zákon o nactiutrhání a zřejmě nejkontroverznější zákon – zákon o omezení internetu.⁸⁶

Zásadním znakem Putinovy další prezidentské etapy byl silný rozmach protizápadních nálad, mířených především pro Spojeným státům americkým. Putin totiž

⁸⁴ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 349-361.

⁸⁵ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 366.

⁸⁶ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 367-368.

zastával názor, že Západ není příznivě nakloněn jemu ani jeho zájmům, tudíž ani zájmům samotného Ruska. Kontroverzními kroky, kterými se Putin pokusil rozšířit antiamerikanismus ve společnosti bylo ukončení činnosti Agentury Spojených států amerických pro mezinárodní rozvoj (USAID) v Rusku a také přijetí zákona, který zakazoval adopce ruských dětí Američany.⁸⁷

7. února 2014 zahájil Putin zimní olympijské hry v Soči. Putin si pořádání olympijských her Ruskem umanol už před nějakou dobou, a tak nechal za astronomické částky postavit plnohodnotné olympijské zimní středisko na zelené louce v Soči. Olympiáda měla být nejen splněním Putinova snu, ale také politickou manifestací, která měla symbolizovat dávnou velikost a zašlou slávu Ruska. Záměr byl splněn, alespoň pro tuto chvíli stálo Rusko ve středu světového dění jako bohatá a respektu hodná země, která hostí celý svět.

Další převratnou událostí roku 2014 byla ta, která zásadně změnila globální pohled na současné Rusko a jež neměla v jeho novodobé historii obdoby. Zatímco od rozpadu Sovětského svazu docházelo k postupnému rozvolňování vztahů jeho bývalých členských zemí a vyhlásování jejich nezávislostí, na jaře onoho roku 2014 došlo ke kroku Moskvy dosud nevídanému – anexi Krymu. Krym je poloostrov původně patřící k Ukrajině, avšak po referendu konaném 18. března, byl připojen k Ruské federaci. Svět tuto akci považoval za porušení suverenity sousedního státu a Rusko tak muselo nést za své chování následky. Federace byla vyloučena ze sdružení G8, následovaly ekonomické sankce ze strany USA i Evropské unie (některé z nich přetrvávají dodnes). Zatímco obsazení a protiústavní připojení ukrajinského území k ruskému stálo Kreml opovržením Západem, v ruské domovině přineslo Vladimíru Putinovi body oblíbenosti – její hodnota stoupla na 85 %.⁸⁸

Putinovo čtvrté funkční období lze charakterizovat orientací na mezinárodní vztahy, tedy z pohledu prospěchu pro Rusko (spolupráce s Čínou), a zvýšení efektivnosti vnitrostátní politiky. Putin dále pokračoval v šíření protizápadních nálad.

⁸⁷ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 374-376.

⁸⁸ MYERS, L. S., pozn. 24, s. 409-423.

Vzestup Putina

Vybudování mocenské základny

Putin svou mocenskou základnu nevybudoval sám. Základy silnému státu položil již Boris Jelcin, a to když kolem sebe vytvořil „rodinu“, což byli loajální nejbližší, ochotní se za Jelcina postavit za každé situace. Právě rodina položila základy skupině nejbližších spolupracovníků Putina, kterými se stali „oligarchové“ a také bývalí spolupracovníci z tajných služeb.

Putinova filosofie

Svou první vizi ruské společnosti představil Putin občanům již v na konci roku 1999, ještě před prezidentskými volbami v roce 2000. Program se jmenoval *Rusko na pokraji milénia* a jeho hlavním posláním bylo nacházet v historii zdroj poučení a východiska pro budoucnost. Putinovo cílem bylo vyslovení „ruské ideje“, která však neměla být žádnou státní ideologií. Hodnoty, které by měla ruská společnost zastávat, jsou následující:

- patriotismus (spíše než ruský nacionalismus chápe Putin ruský patriotismus jako pocity hrdosti na svou vlast)
- velmocenská identita Ruska (vrátit Rusku jeho velikost ne pomocí vojenské síly, ale spíše technologického pokroku a prosazování zájmů obyvatelstva)
- státnost (upřednostnění ruské tradice proti západním hodnotám)
- sociální solidarita (zdůraznění kolektivistických hodnot a institucí před individualismem)
- silný stát (Rusko by mělo být silným státem v souladu s demokratickými a právními hodnotami)
- výkonná ekonomika (nutnost stanovit si jasné priority a pracovat na strategiích vedoucích k dosažení vytyčených cílů).⁸⁹

Hodnoty, které Putin považuje za důležité a nezcizitelné, znějí v komparaci s jejich uváděním do praxe jako klišé. Patří mezi ně svoboda a lid jako nejvyšší suverén – občanská solidarita, kultura, věda, vzdělání. Putin také klade důraz na stabilitu a řád věcí.

⁸⁹ SALMINEN, V., pozn. 6, s. 85-92.

Putinismus

S Putinovo filosofií a státním směřováním je spojen pojem *putinismus*. Podle Waltera Laqueura je putinismus mnohým: státní kapitalismus, autokracie mírně neefektivností a korupcí, existující parlament s opozičními stranami (které však nejsou ve skutečné opozici), svobodný tisk bez skutečné svobody slova, existující ústava (které však neodpovídá realitě).⁹⁰

Dalo by se tedy říci, že putinismus označuje určitou státní ideologii současného Ruska uváděnou do praxe prostřednictvím různých institucí. Není to však ideologie v pravém slova smyslu, spíše promítnutí Putinova kultu a zpersonalizovaného řízení země do jejího běžného chodu.

Současný politický režim Ruska

Analýza Putinova režimu

Podoba politického režimu v době Putinova vládnutí

Institucionální struktura

Ústava

Podoba politického uspořádání současného ruského státu vychází z Ústavy Ruské federace, která byla přijata v celonárodním referendu 12. prosince 1993, tedy za vlády Borise Jelcina, dva roky po rozpadu Sovětského svazu. Zřejmě tím nejzásadnějším, čím se tento politicko-právní dokument liší od svých přechodných verzí, je ustanovení nového politického systému a nového společenského zřízení.⁹¹ Do té doby stavěla ústava na principu jedné státostrany a jedné státní ideologie bez volné politické soutěže.⁹² Během Putinova a Medveděvova funkčních období docházelo k menším či větším úpravám.

Mezi nejzásadnější principy, které ústava stanovuje, patří:

⁹⁰ LAQUEUR, W. *Putin a putinismus. Rusko a perspektivy jeho soužití se Západem*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, nakladatelství, s. r. o., 2016. ISBN 978-80-7260-329-9. S. 172-176.

⁹¹ ILIČEVA, L., KOMAROVSKIJS, V., PROROK, V. *Rusko ve 21. století. Politika, ekonomika, kultura*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. ISBN 978-80-7380-436-7. S. 15.

⁹² SALMINEN, V., pozn. 6, s. 47.

- princip vlády lidu
- princip rozdělení moci mezi orgány zákonodárné, výkonné a soudní, které jsou nezávislé
- princip ústavní kontroly
- princip priority lidských práv a svobod
- princip právního státu
- princip republikanismu
- princip federalismu
- princip místní samosprávy
- princip oddělení církve od státu.⁹³

Ruská ústava také definuje formu vlády země. Rusko je dle ní republikou se smíšenou formou republikánské vlády se silnou prezidentskou mocí. To znamená, že je v tomto zřízení kombinována parlamentní a prezidentská forma vlády.⁹⁴

Výkonná moc (exekutiva)

prezident

Role ruského prezidenta je definována ve čtvrté hlavě ústavy. Prezidentský úřad navazuje na dlouhou carskou tradici, proto má nejvyšší představitel Ruska reflektovat ruskou státnost, a to způsobem založeným na osobně prezentaci a efektivní vládě.

Prvním zvoleným prezidentem Ruska byl Boris Jelcin v roce 1991. Od schválení ústavy prezidentská pozice v systému slábla, k jejímu opětovnému a zásadnímu posílení došlo s nástupem Vladimira Putina v roce 2004, od té doby se posiluje neustále. Putin se dokázal vymanit ze závazného postavení vůči vlivovým skupinám a během svých funkčních období si kolem sebe vytvořil vlastní vlivovou skupinu.⁹⁵

Prezident Ruské federace je volen přímou volbou (tedy napřímo občany) na dobu šesti let. Původně bylo funkční prezidentské období stanoveno na čtyři roky, v roce 2008 však došlo ke změně ústavy. Je hlavou státu a také vrchním velitelem ozbrojených sil. Prezident má rozhodovací i jmenovací funkce. Mezi ty nejdůležitější patří například jmenování či odvolání premiéra a vlády, členů Ústavního i Nejvyššího soudu, členů

⁹³ ILIČEVA, L., KOMAROVSKIJS, V., PROROK, V., pozn. 91, s. 16.

⁹⁴ ILIČEVA, L., KOMAROVSKIJS, V., PROROK, V., pozn. 91, s. 19.

⁹⁵ CABADA, L., aj., pozn. 9, s. 384-385.

prezidentské administrativy, vojenských velitelů ozbrojených sil a předsedu Centrální banky Ruské federace. Prezident má také v určité míře zákonodárnou moc, smí navrhnout konkrétní zákony Státní dumě a zároveň vydávat prezidentské dekrety (tzv. *ukazy*). Ruská hlava státu plní samozřejmě také tradiční funkce, jakými jsou přijímání akreditačních listin velvyslanců, parafování mezinárodních dohod, vyznamenávání ruskými řády nebo udělování milostí.⁹⁶

vláda

Druhou složkou výkonné moci je vláda. Ta se skládá z předsedy vlády (premiéra), náměstků předsedy vlády a federálních ministrů, výkonnými orgány jsou vláda, ministerstva a úřady. Premiér je jmenován prezidentem se souhlasem Státní dumy, prezident jmenuje také náměstky a ministry. Vláda má významné pravomoci především v oblasti finanční – zpracovává a předkládá Dumě federální rozpočet a zajišťuje jeho plnění. Dále také spravuje federální majetek a realizuje různá opatření, která jsou nezbytná k zajištění obranyschopnosti státu, státní bezpečnosti, provádění zahraniční politiky, práv a svobod občanů, ochrany majetku a veřejného pořádku a omezování trestné činnosti.⁹⁷

Vláda funguje jako jakýsi sbor vykonavatelů prezidentské politiky, je prezidentovi i odpovědná. Samotný post premiéra byl v minulosti „testovací pozicí“ pro budoucího prezidenta – Putin byl ministrem během Jelcinova prezidentského období, Medveděv během Putinova.⁹⁸

Zákonodárná moc (legislativa)

Zákonodárnou moc má v Rusku Parlament Ruské federace – Federální shromáždění. To se skládá ze dvou komor – Rady federace a Státní dumy.

Rada federace (horní komora)

Horní komora parlamentu se nazývá Rada federace. Rada funguje jako zástupce subjektů federace a jejich zájmů, tedy zájmů republik, krajů, oblastí a dalších. Členové rady jsou tedy reprezentanty jednotlivých subjektů, každý subjekt v ní má dva členy, kteří

⁹⁶ SALMINEN, V., pozn. 6, s. 55-56.

⁹⁷ ILIČEVA, L., KOMAROVSKIJS, V., PROROK, V., pozn. 91, s. 26.

⁹⁸ CABADA, L., aj., pozn. 9, s. 385-386.

jsou subjekty nominováni a následně prezidentem schvalováni či odvoláváni. Dříve byli členové voleni napřímo občany a později se jimi stávali úředníci subjektů, v roce 2004 však došlo ke změně organizace.⁹⁹

Úkolem Rady federace je projednávat federální zákony přijaté Dumou (poté je schválit či zamítnout), dále také potvrzovat prezidentova nařízení o vyhlášení válečného nebo výjimečného stavu, rozhodovat o změnách hranic mezi jednotlivými subjekty Ruské federace, vyhlašovat prezidentské volby, jmenovat soudce Ústavního a Nejvyššího soudu. Dále Rada federace dostává k přezkoumání rozhodnutí Státní dumy o finanční politice, státním rozpočtu, mezinárodních dohodách a válečném a mírovém stavu.¹⁰⁰

Státní дума (dolní komora)

Státní дума je dolní komorou Federálního shromáždění. Дума je tvořena 450 poslanci, kteří jsou voleni občany na dobu pěti let. Původně bylo funkční období členů Dumy čtyřleté, ale s prodloužením prezidentského období v roce 2008 došlo k prodloužení mandátu i poslanců Dumy. Struktura Dumy je tvořena předsedou, jeho náměstkou, radou, frakcemi, výbory a komisemi.¹⁰¹

Pravomocemi Dumy je přijímat zákony, rozhodovat o důvěře vlády, vyhlašovat amnestie, podávat žaloby proti prezidentovi, jmenovat do funkce a odvolávat ombudsmana Ruské federace, souhlasit se jmenováním předsedy vlády prezidentem federace. Co se týká federálních zákonů, ty jsou přijímány na základě spolupráce tří státních orgánů: Státní dumy, Rady federace a prezidenta Ruské federace.¹⁰²

Veřejná komora

Za třetí složku – komoru ruského parlamentu by mohla být považována i Občanská komora ruské federace. Tato komora byla ustanovena roku 2005 federálním zákonem „O občanské komoře Ruské federace“. Jejím účelem je být nápomocna občanům v komunikaci s vládními úředníky i místními úřady, zohledňovat potřeby a zájmy občanů, chránit jejich práva a svobody. Měla by fungovat i jako jakási veřejná

⁹⁹ ILIČEVA, L., KOMAROVSKIJS, V., PROROK, V., pozn. 91, s. 25.

¹⁰⁰ SALMINEN, V., pozn. 6, s. 56-57.

¹⁰¹ SALMINEN, V., pozn. 6, s. 57.

¹⁰² ILIČEVA, L., KOMAROVSKIJS, V., PROROK, V., pozn. 91, s. 25, 44-45.

kontrola činnosti státních výkonných orgánů. Občanská komora se skládá ze členů, kteří reprezentují tři skupiny:

- 40 občanů schválených výkonným nařízením prezidenta Ruské federace
- 83 zástupců regionálních občanských komor
- 43 zástupců národních veřejných sdružení.¹⁰³

Volební systém

Dvěma nejdůležitějšími volebními akty, které v Rusku probíhají, jsou volba prezidenta a parlamentní volby. V prvním případě je hlava státu volena občany přímo. Prezidentská volba může být maximálně dvoukolová – druhé kolo se koná, pokud ani jeden z prezidentských kandidátů nezíská v prvním kole nadpoloviční většinu hlasů. Do druhého kola případně postupují pouze dva nejúspěšnější kandidáti z kola prvního. Kandidáti mohou být nominováni parlamentními stranami, o post prezidenta se však může ucházet kandidát i z neparlamentní strany či nezávislý kandidát, v těchto případech je však velmi obtížné splnit všechny podmínky připouštějící jeho kandidaturu.

V případě parlamentních voleb je systém ještě trochu složitější. Po reformě z roku 2005 je stanovena minimální hranice získaných hlasů pro vstup do Státní dumy, což je však velmi těžké splnit pro strany, které již v Dumě nefigurují. Nicméně občané volí stranické kandidátky, strany poté na základě počtu získaných mandátů obsazují 450 křesel v dolní komoře parlamentu svými členy. Složení horní komory odráží složení té dolní, její členy již nevolí občané napřímo.¹⁰⁴

Stranický systém

Stranický systém dnešního Ruska se s vývojem samotného politického systému postupně měnil. Po rozpadu Sovětského svazu roku 1991 bylo upuštěno od vlády jedné státostrany. Jednu stranu naopak vystřídal velké množství politických stran, které se postupně třídily, zanikaly a vznikaly nové. V současnosti je tedy ruská politika založena na existenci mnoha politických stran, jejichž počet i chod je určitou mírou státem

¹⁰³ *Civic Chamber of the Russian Federation*. [online]. [vid. 27. 6. 2020]. Dostupné z: <https://www.oprf.ru/en/about/>

¹⁰⁴ CABADA, L., aj., pozn. 9, s. 388-390.

regulován. Mezi nejsilnější ruské strany patří Jednotné Rusko, Spravedlivé Rusko, Komunistická strana Ruska, Liberálně-demokratická strana Ruska a Jabloko.¹⁰⁵

Roztřídit stranické politické spektrum Ruska není jednoduché, alespoň ne v případě, že by kritériem třídění měla být škála levice-pravice. Programy stran totiž neodpovídají jednotlivým ideologickým základům, jejich konkrétní body se prolínají napříč politickými ideologiemi.¹⁰⁶

Při snaze o utřídění ruských politických stran na základě relevantních faktů, lze vycházet ze tří základních modelů:

- třípólové schéma (neboli trojúhelník, jehož vrcholy tvoří demokraté/liberálové, komunisté a nacionalisté)
- čtyřpólové schéma (čtvercový model inspirovaný výsledky parlamentních voleb roku 1995, který tvoří komunisté, nekomunističtí nacionalisté, liberálové/demokraté a strana moci/proprezidentský subjekt)
- pětípólové schéma (pět nezávislých pólů tvoří tradicionalisté/komunisté, centristé/socialisté, nacionalisté, proprezidentský pól/stabilizátoři a liberálové).¹⁰⁷

Soudní moc

Soudní moc na nejvyšší úrovni státní moci je v Rusku reprezentována Ústavním soudem, Nejvyšším soudem a Nejvyšším arbitrážním soudem. Ústavní soud na základě ústavy z roku 1993 posuzuje soulad zákonů a prezidentských výnosů s ústavou, posuzuje oprávněnost obžaloby prezidenta při pokusu o impeachment, řeší spory o kompetence mezi různými orgány státní správy. Skládá se z 19 soudců. Nejvyšší soud Ruské federace stojí v čele soudní soustavy, zabývá se civilními, trestními, správními a jinými případy. Nejvyšší arbitrážní soud Ruské federace se specializuje na záležitosti obchodního práva.¹⁰⁸

¹⁰⁵ SALMINEN, V., pozn. 6, s. 58.

¹⁰⁶ CABADA, L., aj., pozn. 9, s. 390.

¹⁰⁷ HOLZER, J. *Politický systém Ruska. Hledání státu*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2001. ISBN 80-85959-97-6. S 103-105.

¹⁰⁸ CABADA, L., aj., pozn. 9, s. 391-392.

Administrativní členění

Jak ze samotného názvu vyplývá, Rusko je federací. Federace má suverenitu nad všemi územními celky, které ji tvoří. To také znamená, že federální ústava a federální zákony jsou nadřazeny všem dalším lokálním právním normám. Z ústavy také vyplývá, že si jsou všechny federativní subjekty rovny a jediným nadřazeným celkem je federace. Federace je složena z republik, krajů, oblastí, měst s federálním významem a z autonomních krajů a okruhů.¹⁰⁹

Nepolitici aktéři

V ruské politické soustavě mají také více či méně zásadní postavení a vliv subjekty, které nejsou primárně politické. Mezi ně patří armáda, tajné služby a oligarchové. Již v dobách prezidia Borise Jelcina se kolem něj začala tvořit skupina nazývaná „rodina“, které se později během vlády Vladimira Putina rozšířila a dostala pojmenování „oligarchie“. Personalizované vztahy se postupně z okruhu nejbližších rozšířily i do orgánů státních, a tak není náhodou, že v čele výše zmiňovaných složek stojí Putinovi přátelé, známí, a obecně ti, kdo projevili vůči úřadujícímu prezidentovi dostatečnou míru loajality.

Z tohoto důvodu není možné popisovat ruskou politickou soustavu pouze na základě klasického strukturálně-institucionálního rozboru. Právě oblast působení mimopolitických aktérů je mnohdy až klíčová, mívá vliv i na rozhodovací procesy. Jejich moc se uplatňuje jak ve vertikální (navazování smluv mezi republikami a regiony a korporacemi a finančně průmyslovými strukturami), tak i horizontální (nezávislé taktiky tajných služeb či armády) rovině státní moci.¹¹⁰

Do politické struktury by se také daly zahrnout další dvě složky, které jsou alespoň v západní tradici ze své podstaty apolitické. Jsou jimi církve a média. Vztahy politiky a církve se utužily prosazováním konzervatismu a v souvislosti s ním přijatými zákony. Konzervatismus prosazoval hodnoty pravoslavné církve a islámu. O pozici médií v Rusku by se dalo hovořit jako o „čtvrté moci“ s mocensko-státním řízením. Jsou to jakési politicko-správní instituce.¹¹¹

¹⁰⁹ SALMINEN, V., pozn. 6, s. 51-53.

¹¹⁰ HOLZER, J., pozn. 107, s. 111-114.

¹¹¹ ILIČEVA, L., KOMAROVSKIJS, V., PROROK, V., pozn. 91, s. 25, 38-39.

Porovnání s režimem liberálně demokratickým

Liberálně demokratickým režimem je takový režim, který je založen na principu omezené vlády vyvážené ideálem souhlasu lidu. Demokratickým znakem liberálního režimu jsou především pravidelně konané volby, při nichž občané uplatňují své všeobecné volební právo. Mezi hlavní rysy liberálního režimu patří:

- ústavní vláda založená na formálních, obvykle právních pravidlech
- zaručené občanské svobody a individuální práva
- institucionální fragmentace a systém brzd a vyvážení
- občanská společnost, ve které jsou organizované skupiny a zájmy nezávislé na vládě
- kapitalistické čili soukromopodnikatelské tržní hospodářství.¹¹²

Reálný stav společnosti a jejího uspořádání (řízení)

Pokud chceme porovnávat reálný stav ruské společnosti a jejího politického uspořádání, můžeme k tomu využít, pokud nemáme vlastní zkušenost, rozsáhlou škálu bibliografie. K poukázání na rozpory mezi institucionálním a reálným uspořádáním občanské společnosti v Rusku je využito kapitol z knih zaměřených na tuto problematiku.

Kolektiv autorů v knize *Politické systémy* v souvislosti s prezidentstvím Vladimira Putina uvádí pojem *superprezidencialismus*. *Superprezidentský* systém je takový systém, ve kterém je formálně výkonná moc v rukou silného, přímo voleného prezidenta a vlády v čele s premiérem, ale v praxi je postavení prezidenta mnohem vlivnější. Prezident je prakticky neomezen vládou a má mimořádně rozsáhlé pravomoci, v systému není téměř žádná instituce či síla, která by sloužila jako brzda či opozice vůči hlavě státu, protože i samotný soudní systém podléhá alespoň částečně prezidentské kontrole.¹¹³

Dalším ukazatelem, který demonstruje pohnutí liberálně demokratického režimu směrem k diktatuře, je *deformace volebního procesu*. Politické strany, které by se chtěly účastnit parlamentních voleb, mají velmi ztížené podmínky pro samotnou účast ve

¹¹² HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7380-137-3. S. 59.

¹¹³ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J. *Politické systémy*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-23-5. S. 111-123.

volbách. Strany musí disponovat několika desítkami tisíc členů. Zároveň je právně upravena i volební kampaň. Před oficiálním zahájením kampaně nesmí média vysílat politickou reklamu. Na regionální úrovni bývají volby ovlivňovány změnami termínů voleb tak, aby opozice měla co nejkratší prostor pro získání voličů. Ani volební hlasy nejsou stoprocentně pravdivé. Bylo prokázáno, že dochází k manipulaci s hlasy už i v samotných volebních místnostech.¹¹⁴

Jak David Satter ve své knize *Čím méně víte, tím lépe spíte* uvádí, politický systém Ruské federace je ve všech směrech i odvětvích prolnut *vertikálou moci*. Aparátem, který dopomohl vytvořit vertikální mocenský systém, byla byrokracie. Po všech zmatcích spojených s reformami 90. let minulého století toužili ruští občané po klidu a řádu. Ten spatřovali právě v přesně řízené a vedené struktuře. Vertikální struktura, která byla založena na hierarchickém systému kontroly, postupně odstranila nezávislá mocenská centra. Podmaňování začalo u médií a postupovalo přes podnikání až k parlamentu a soudům. Hlavní hybnou silou státních i ekonomických záležitostí se za Putinovy éry stala korupce a známosti.¹¹⁵

Putinův režim však není neohrožitelný. V posledních letech mnohé události a skutečnosti ukázaly, že Rusko stojí na docela křehkých základech. Problémy, které Rusko v poslední době sužují, by se daly shrnout do tří kategorií: upadající ekonomika, válka a morální rozklad. Ekonomika je ohrožena především z důvodu vysokého stupně závislosti Ruska na příjmech z vývozu nerostných surovin. Problémem války se rozumí především anexe Krymu, původně ukrajinského území, v roce 2014, čímž proti sobě Rusko poštvalo většinu západních států. Pod morálním rozkladem si lze představit nálady, které ve společnosti panují. Na počátku 21. století sice došlo k výraznému zlepšení životního standardu většiny Rusů, ale reálně proti sobě polarizovaná společnost elity (oligarchů) a řadového obyvatelstva.¹¹⁶

V roce 2004 Vladislav Surkov, tou dobou zástupce ředitele prezidentské kanceláře, prohlásil, že je *putinismus* založen na *konceptu svrchované demokracie*. Slovy Marca Bennettse v knize *Zničím jim životy* tento koncept v praxi znamená, že by měl stát vládnout pevnou rukou nad politickým systémem, pro který je charakteristika

¹¹⁴ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J., pozn. 113, s. 62-63.

¹¹⁵ SATTER, D., pozn. 57, s. 96-109.

¹¹⁶ SATTER, D., pozn. 57, s. 180-191.

„demokratický“ pouze přízviskem. Stát by měl být také chráněn před všemi zahraničními vlivy, ale jeho vnitřní prostor je k dispozici aktérům ze stran levice, středu i pravice, nicméně všichni musí respektovat pravidlo „Kreml má vždycky pravdu.“¹¹⁷

Protizápadní, především *protiamerické nálady* mají v Ruské federaci tradici dlouhou jako samo Putinovo funkční období. V roce 2013 však ukázaly svou absurditu, když Putin podepsal zákon zakazující Američanům adoptovat ruské děti. Zákon neumožňoval žádné výjimky, přestože u Rusů byl zájem o adopci minimální a mnohým dětem by stěhování do nových rodin zvýšilo životní úroveň a třeba i zachránilo život. Tento kontroverzní právní akt podpořila také církev, když její mluvčí Vsevolod Čaplin řekl, že děti adoptované americkými rodinami „nepůjdou do nebe“.¹¹⁸

Putinovi a putinismu se věnuje Walter Laqueur ve své stejnojmenné knize. Součástí nejvyšších politických a mocenských kruhů v Rusku je skupina *oligarchů*. Oligarchové jsou lidé, kterým se během doby privatizace devadesátých let podařilo za nominální nebo ještě nižší ceny získat a nahromadit velké množství nejen původně státního majetku. Skupina těchto zámožných obyvatel měla jiné složení v době vlády Borise Jelcina a mění se její složení i během prezidentských let Vladimira Putina. Současní oligarchové údajně tvoří *politbyro*, tedy skupiny blízkých poradců prezidenta. Mocenské zájmy se tedy pak orientují dle ekonomických zájmů členů, a naopak ekonomické směřování se ubírá ve prospěch státu.¹¹⁹

Koncepcí Ruské federace je *idea nové říše*. Budoucnost státu vidí samo Rusko ve své věčnosti a znovuobsazení místa na pomyslném globálním výsluní. Rusko se ve svých ideách vrací k imperiální politice a silné státnosti. Formulovat národní myšlenku se v historii snažilo mnoho ruských myslitelů, avšak v tak mnohonárodnostní zemi to byl a je problém. Stručně by se dalo říci, že současná „ruská ideologie“ staví na ruské tradici a odkazu ke kořenům, silnému národu a státu. Vlastenectví je silným znakem ruské povahy, které jsou přirozené obavy z cizinců a cizích vlivů a zároveň staví svou kulturu nad všechny ostatní.¹²⁰

¹¹⁷ BENNETTS, M. *Zničím jim život. Putinova válka s opozicí*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., 2017. ISBN 978-80-7429-647-5. S. 38-40.

¹¹⁸ BENNETTS, M., pozn. 115, s. 212-215.

¹¹⁹ LAQUEUR, W., pozn. 90, s. 78-107.

¹²⁰ LAQUEUR, W., pozn. 90, s. 295-301.

Opozice nemá v Rusku silné zastoupení, a to hned z několika důvodů. V postsovětské době docházelo k menším či větším demonstracím a různým formám projevení odporu se soudobým politickým ubíráním země, ale s nástupem Putina došlo ke změně. Lid naopak toužil po stabilitě a pořádku, zřejmě víc než po svobodě a demokracii, jejichž projevy postojů nesouhlasu jsou. Přesto však malá část opozice přetrvávala, projevovala se výstupy a demonstracemi proti výsledkům voleb, korupci a absenci politické svobody. Tato hrstka členů opozice však doposud nezaznamenala větší úspěch při prosazování svých idejí. Mezi příčiny neúspěchu patří určité rozdrobenost opozice do několika malých skupin, intolerance většinovým obyvatelstvem, které se za každých okolností zastává Putina, a především vládní monopol na média.¹²¹

Odborníci na Rusko je také Veronika Salminen. Podle ní je ekonomickým systémem, na kterém je založeno ruské hospodářství, je kapitalismus. Ruský kapitalismus má však svá specifika. Podle irského odborníka Neile Robinsona se v Rusku uplatňuje tzv. *patrimoniální kapitalismus*. Ten staví na neformálních vztazích a osobních vazbách, které se následně promítají do ekonomické i politické sféry bez ohledu na prospěch oficiálních postupů a institucí, ačkoliv tržní vztahy v něm hrají také určitou roli. Dalšími znaky ruského kapitalismu jsou:

- slabý právní stát
- slabá konkurence
- slabá důvěra v zákony
- zájmy elit.¹²²

¹²¹ LAQUEUR, W., pozn. 90, s. 215-217.

¹²² SALMINEN, V., pozn. 6, s. 285-287.

Rusko na cestě od demokratického režimu k autoritativnímu

Rusko na počátku své posttotalitní historie směřovalo k naplnění ideálů liberální demokracie. Vládu jedné oficiální státostrany nahradil model mnoha politických stran, nejvyšší křeslo namísto totalitního vůdce obsadil občany volený prezident, oficiální ideologie byla vystřídána liberálními myšlenkami. To vše se udávalo po roce 1991 (rozpad SSSR), případně 1993 (zvolení Borise Jelcina prvním ruským prezidentem). Jak se však demokratické politické uspořádání Ruské federace vyvíjelo, a jeho občané i politické řízení s ním, začalo postupně jevit znaky nedemokratického řízení.

O příčinách této transformace *totalita – demokracie – autoritativní režim* je možno dlouze diskutovat. Dle mého názoru byla jednou z hlavních příčin „divoká a nestálá“ situace 90. let 20. století, kdy ruská společnost procházela vývojem směrem nahoru, ale i dolů. Všechny výkyvy, které měly vliv na život obyčejných Rusů, je unavily, a především změnily jejich pohled na demokracii. Najednou už v ní neviděli možnost „žít jinak“, ale naopak viníka neustále se měnícího životního standartu i politické situace. Proto pro ně nebylo a není tak těžké přivykat režimu, který se postupně z demokratického mění na autoritativní.

Při zařazování Ruska do systému autoritativních režimů vycházím především z definice Juana J. Linze, který ji formuloval již v 60. letech 20. století, ale s menšími úpravami je stále platná. Linz vymezuje tři základní dimenze, které charakterizují autoritativní systémy a liší se jimi od systému totalitních.

Autoritativní režim je dle Linze založen na principu *omezeného pluralismu*. To znamená, že režim umožňuje existenci mnoha politických i nepolitických organizací (uskupení) a ne všechny mu jsou podřízeny, nicméně jejich existence je podmíněna loajalitou režimu a jeho nezpochybnováním. Pluralita se vyznačuje také heterogenitou, a to i v nejužším vládnoucím kruhu, který není tvořen jen profesionálními politiky, ale také lídry z různých jiných oblastí (byrokracie, technokracie).¹²³

Dalším znakem je nepřítomnost jedné oficiální jasně vymezené ideologie, jako spíše přítomnost *mentality*. Ta se opírá spíše o hodnoty a hesla, která jsou společností srozumitelná a jsou pro ni snadno uchopitelná. Je více proměnlivá a tvůrčí než ideologie,

¹²³ BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7363-266-3. S. 58-60.

také se na rozdíl od ní otáčí spíše k přítomnosti a minulosti, než že by budovatelsky hleděla do budoucnosti. Třetím principem, o který se autoritativní režimy opírají, je princip *depolitizace*. Naopak od mobilizace, depolitizace od občanů očekává politickou pasivitu a občanská aktivita je považována za nežádoucí.¹²⁴

Na základě typologií autoritativních režimů dle Juana J. Linze a Wolfganga Merkela lze Rusko zařadit do dvou kategorií (u každého autora jedné). Charakteristiky jednotlivých kategorií jsou úzce spjaty a místy se prolínají, na základě studia bych však současné Rusko zařadila následovně:

- byrokraticko-militaristický autoritativní režim (Juan J. Linz) – dominantní roli ve struktuře moci má armáda a byrokracie, v ruském prostředí také ještě průmysl a jeho držitelé
- modernizační autoritativní režim (Wolfgang Merkel) – cílem režimu je modernizovat společnost, které nebyla zasažena pozitivním vývojem v důsledku bohatství z průmyslu.¹²⁵

¹²⁴ HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J., pozn. 113, s. 42-43.

¹²⁵ BALÍK, S., KUBÁT, M., pozn. 123, s. 64-69.

Závěr

Porovnání a zhodnocení různých analýz a interpretací Putinova vládnutí v rámci politického režimu Ruska

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat současný politický stav Ruska a osobnost Putina jako jeho vůdčí osobnosti, a následně porovnat institucionální uspořádání společnosti – jak je to formálně dáno, s reálným stavem ruské společnosti – jak je to v praxi dodržováno. Ve své práci jsem došla k několika závěrům.

Vladimir Putin je bezesporu nejsilněji postavenou osobností současného Ruska (již od počátku tisíciletí), která si za dobu své působnosti v nejvyšší státní funkci vytvořila vlastní kult osobnosti. Ačkoliv dochází v Rusku k manipulování voleb a podvodům s volebními hlasy, Putin zůstává jednoznačně lídrem, který doposud nenašel konkurenta. Proti Putinovo mnohdy až agresivní rétorice a politice se vymezuje především západní společnost, i přes to u Rusů jeho oblíbenost stále přetrvává.

Putin neřídí ruský stát sám, nicméně má rozhodující a poslední slovo ve všech záležitostech, které se Ruské federace týkají, od regionálních voleb až po zahraniční politiku. Jeho silné postavení mu pomáhají udržet neformální vztahy především s oligarchy, kteří tvoří ruskou politickou i ekonomickou elitu.

Dle formálního institucionálního zřízení, je Rusko federací s liberálně demokratickým politickým systémem, který je definován ve federální ústavě. Této formě však neodpovídá praxe, k čemuž jsem došla na základě studia odborné literatury.

Oblastmi, ve kterých se liší formální definice od reálné praxe, jsou například:

- svoboda médií
- svobodné a rovné volby
- svoboda projevu a vyjádření názoru
- existence a činnost opozice
- funkční kapitalismus.

Úplným závěrem tedy lze říci, že ačkoliv Ruská federace formálně vystupuje jako liberální demokracie se semiprezidentským systémem a kapitalistickým uspořádáním ekonomiky, praxe je dosti odlišná. Rusko se jeví spíše jako superprezidentský stát, který se v honbě za svým snem stát se globální velmocí neohlíží na právní normy, potřeby svých občanů ani mezinárodní zájmy. Spíše než liberální demokracií, se tedy Rusko

postupně stává autoritativním státem, nad nímž má moc prezident (disponující kultem osobnosti) s úzkým okruhem spolupracovníků, nejen z politického prostředí.

Seznam použitých zdrojů

BALÍK, S., KUBÁT, M. *Teorie a praxe nedemokratických režimů*. 2. vyd. Praha: Dokořán, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-7363-266-3.

BENNETTS, M. *Zničím jim život. Putinova válka s opozicí*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., 2017. ISBN 978-80-7429-647-5.

CABADA, L., aj. *Komparace politických systémů – Nové demokracie střední a východní Evropy*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1388-1.

Civic Chamber of the Russian Federation. [online]. [vid. 27. 6. 2020]. Dostupné z: <https://www.oprf.ru/en/about/>

GESSENOVÁ, M. *Muž bez tváře – Neuvěřitelný vzestup Vladimira Putina*. 1. vyd. Praha: Filip Tomáš – Akropolis, 2016. ISBN 978-80-7470-126-9.

HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7380-137-3.

HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L., ŠEDO, J. *Politické systémy*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-23-5.

HOLZER, J. *Politický systém Ruska. Hledání státu*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2001. ISBN 80-85959-97-6.

ILIČEVA, L., KOMAROVSKIJS, V., PROROK, V. *Rusko ve 21. století. Politika, ekonomika, kultura*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. ISBN 978-80-7380-436-7.

LAQUEUR, W. *Putin a putinismus. Rusko a perspektivy jeho soužití se Západem*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, nakladatelství, s. r. o., 2016. ISBN 978-80-7260-329-9.

MYERS, L. S. *Nový car. Vzestup a vláda Vladimira Putina*. 1. vyd. Praha: Argo, 2016. ISBN 978-80-257-1752-3.

SALMINEN, V. *Putin – nezkreslená zpráva o mocném muži a jeho zemi*. Praha: Daranus, 2015. ISBN 978-80-87423-68-4.

SATTER, D. *Čím méně víte, tím lépe spíte. Ruská cesta k teroru a diktatuře za Jelcina a Putina*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, nakladatelství, s. r. o., 2017. ISBN 978-80-72-60-363-3.

VYDRA, Z., aj. *Dějiny Ruska*. 1. vyd. Praha: NLN, 2017. ISBN 978-80-7422-324-2

ZUBOV, A., aj. *Dějiny Ruska 20. století – díl II 1939-2007*. 1. vyd. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-0964-1. S. 566.